

Az egyénről és a közösségről

LAKATOS JÚLIA

MIT TANULHATUNK?

Tanulni jó, ebben egyfelől mindenki egyetért. Másfelől az is igaz, hogy a történelem ismétli magát, ami mintha arra utalna, hogy nemigen tanulunk. A Méltányosság sorozatot indít, amelyben elmondjuk, mi kitől és mit tanulunk. Mondatokra vadászunk tehát, de másképp! Nem ki-pellengérezzük, hanem értelmezzük azokat, s azt reméljük, miközben mi tanulunk, példánk ragadós lesz.

“Hogyan hozhatjuk összhangba a haladáshoz szükséges egyéni kezdeményezés mértékét a fennmaradáshoz szükséges társadalmi kohézió mértékével?”

Bertrand Russell (1872-1971) közel egy évszázadot átölelő élete során úgy alkotott jelentőset a politikatudomány terén, hogy eredetileg matematikus, filozófus volt. Kiterjedt érdeklődési köre miatt a tudomány számos területén tudott újítani. Fő műve is matematikai, azonban irodalmi Nobel-díjjal is jutalmazták. Magyarul elérhető könyvei például *A hatalom*, *A hatalom és az egyén*, vagy *A nyugati filozófia története*.

Az egyéni kezdeményezéseket a fejlődés előfeltételének tartotta, ugyanakkor úgy vélte, hogy fontos, hogy a társadalom összetartó ereje ne sérüljön az individuális kezdeményezések következtében. 1948 karácsony másnapjától kezdve hat előadáson keresztül közel negyven év erről szóló gondolkodását foglalta össze a BBC híres Reid-előadás sorozatának első szereplőjeként, amely azzal a céllal született meg, hogy a rádióhallgatók a legkülönbözőbb témák szakértőinek közérthető előadásaival találkozzanak. Az elhangzott előadások később A hatalom és az egyén című könyvében jelentek meg, amely rögtön bestsellerré vált.

Russell felvázolta, hogy a társadalmi kohézió fejlődése történelmileg mindig két ellentétes mozgást követett. A szervezetlen törzsi társadalom rendezett keretek közé szerveződik, ahol idővel a kormányzat egyre centralizáltabbá válik, egyre nagyobb beleszólási jogot követel az emberek életébe. Egy ponton túl azonban megmerevedik a rendszer,

stagnálás következik be, melynek következtében elapad a továbbfejlődés lehetősége. Mint írja, az “emberek ámulattal emlékeznek meg őseik merész tetteiről, de ők már nem képesek hasonlókra: a művészet konvencionálissá válik, a tudományt pedig megfojtja a tekintélyek tisztelete.” A stagnálást általában idegen hódítók törlik meg, akiknek azonban nincsenek meg azok a kormányzati tapasztalatai, amelyek szükségesek birodalmak kormányzásához. A korábban kiterjedt civilizációk feloszlanak, csökken az egy uralkodó uralma

alá tartozó személyek száma, s a központi hatalom sem avatkozik be annyira erősen a hétköznapokba, mint azelőtt, így ezen társadalmak újra fejlődésnek indulnak. A szerző felhívja a figyelmet azonban arra is, hogy a fejlődési ciklusok csúcspontjánál minden korábbinál nagyobb területet fed le az állam, s szigorúbb ellenőrzést gyakorol. “A történelem

során soha nem volt olyan nagy ország, amelyben az állam olyan minden részletre kiterjedő ellenőrzést gyakorolt volna polgárai fölött, mint azt a Szovjetunióban teszik, vagy akár némelyik nyugat-európai országban.” Russell szemében ennek a tendenciának a folytatása egy világállam létrejöttéhez vezetett volna, ami viszont nem rendelkezne külső ellenséggel így ellehetetlenítené az összetartozás érzését létrehozó mechanizmusok működését. Hogy egy világállam vajon működőképes lenne, természetesen nem tudjuk, azt azonban látjuk, hogy az Európai Uniót, mint a legújabb “civilizációs kísérletet”, sorra érik a kihívások az utóbbi évtizedben. Ugyan Orbán Viktor hasonlította már Brüsszelt a Moszkvához, természetesen az EU nem tekinthető birodalomnak. Mégis kiterjeszhető Russellnek az egyén és közösség viszonyáról szóló gondolata a nemzetek Európája és az egyre mélyülő európai integráció koncepciója között húzódó konfliktusára. *Az Európai Unió története ugyanis leírható a Russell által említett fejlődéstörténet alapján.* Egy-mástól független nemzetállamok

szövetségre léptek és szabad akaratukból létrehoztak a nemzetállami kormányok feletti politikai döntéshozó rendszert, amely fokozatosan kiterjesztette saját hatáskörét s beleszólását a nemzeti politikákba. Mindez számos olyan problémát hozott létre, amely, mint láthattuk, a civilizációk stagnálásához, majd hanyatlásához vezetett a történelem során. A bürokrácia túlburjánzását, demokratikus deficitet, túlzott centralizációt. Ha a birodalmi hasonlat nem is helytálló, elvégre nemzetek szabad társulásáról beszélünk, amelyet elvben bármikor elhagyhatnak, érdemes azon elgondolkodni, hogy elemzők már jóval a Brexit, vagy Orbán Viktor illiberális kísérlete és a kelet-európai populizmus megerősödése előtt felhívták a figyelmet annak veszélyére, hogy az Unió a világ múzeumává válik, nem lesz képes továbbfejlődni, s felvenni a versenyt a többi feltörekvő globális versenyzővel szemben. Az Európai Unió mélyebb integrációját képviselő politikusai persze úgy vélik,

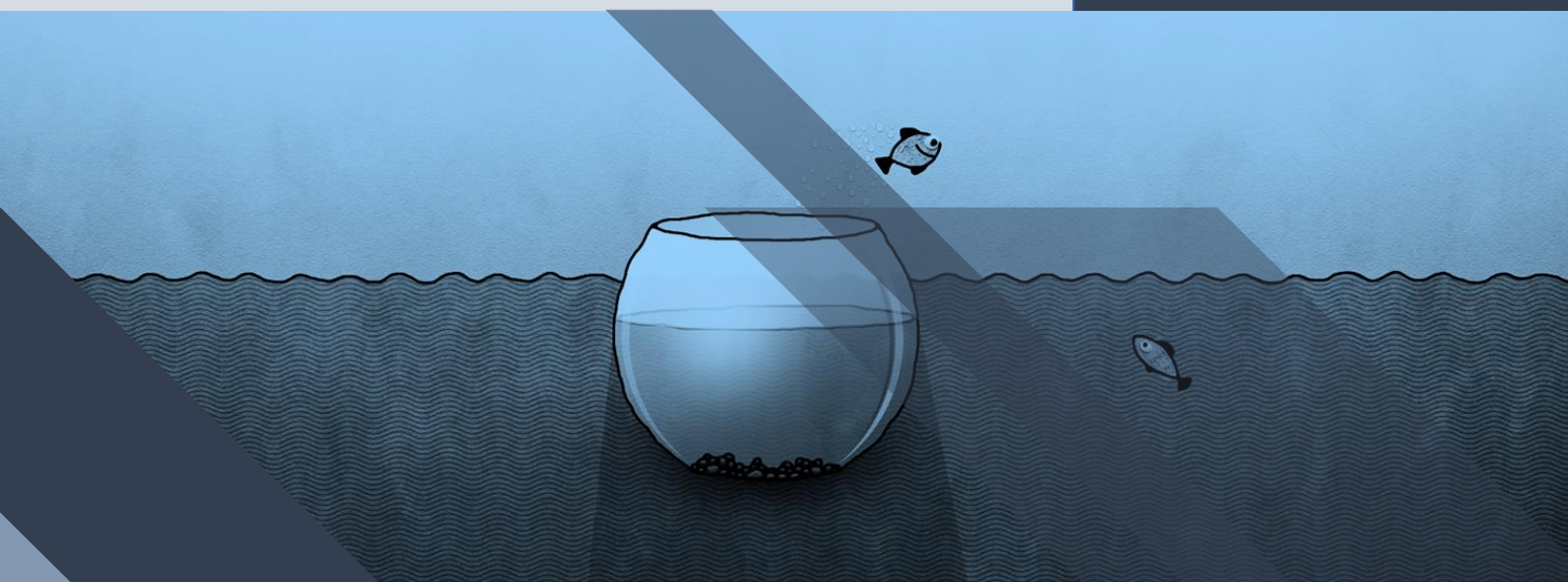
hogy a közösség továbbfejlődésének akadálya épp az egyéni kezdeményezések sokszínűsége, a tagállami ambíciók ütközései a közösségi érdekekkel/értékekkel. Ami saját szemszögükből nézve érthető is, elvégre céljuk a folyamatosan mélyülő integráció, azaz a központi hatalom kiterjesztése. Kérdés ugyanakkor, hogy ez mennyire fenntartható? Nem lehet, hogy épp most érel a központi irányítás a csúcspontjára, ahonnét már csak lefelé vezet az út, amennyiben tovább mennek rajta? Ha igaz Russell állítása, akkor a migráció, valamint az átalakuló geopolitikai világrend okozta nemzetközi konfliktusok lehetnek azon külső válságok, amelyek a civilizációs széthulláshoz, egyben a nemzetállam-közösség viszonyrendszer átrendeződéséhez vezet az Európai Unión belül. Ez esetben Russell elmélete szerint az újjáalakuló szövetség minden korábbinál nagyobb területre fog kiterjedni, ellenben nagyobb nemzetállami szuverenitást fog eredményezni a központi irányítással szemben.

A Méltányosság szinte fennállása óta foglalkozik a társadalmi kohézió kérdésével, annak történelmi, nemzetközi vetületeivel, és azzal, hogyan lehetne Magyarországon [elősegíteni](#) a kohézió kialakulását. Tesszük ezt azért, mert úgy látjuk, hogy számos konfliktus forrása, hogy a nyugati fejlődésnek ezen elengedhetetlen eleme nem valósult meg nálunk. Ennek fényében különösen érdekes Russell elemzése. Meglátásából azt tanulhatjuk, hogy a civilizációs fejlődés mintázatai, akkor is tovább élnek, ha nem az egyén és a kormányzat viszonyát

vizsgáljuk, hanem egy szupranacionális szervezetben a tagállamok és a központi irányítás viszonyát. Azaz, a történelmi mintázatok nem csak nemzetállami síkon érvényesülnek, hanem Uniós szinten is foglalkozni kell velük. Legközelebb, amikor a nemzetállami szuverenitás vs. uniós érdek kérdés felmerül, jusson eszünkbe, hogy ez a konfliktus nem

valamely antidemokratikus politikai egyéni akciója, hanem a hatalmi terjeszkedés természetes következménye. Russell nem ad választ arra, hogyan lehet összeegyeztetni az individuális érdeket és a közösségi érdek közötti óhatatlan érdekütközés kialakulását, csupán arra mutat rá, hogy újra és újra elő fog állni ez a történelemből már ismert helyzet, s minden alkalommal nagyobb földrajzi területet érint az ebből következő válság. Ha a konfliktus forrása ismételten a még működőképes egyensúly kibillene egy olyan irányba, amely már korlátozza az egyén/nemzetállami politika érvényesülését, és értékteremtését, akkor érdemes volna elgondolkodni egy olyan új egyensúly megteremtésén, amely figyelembe veszi ezt.

„A nyugat és mi”
interjú-sorozat

Világrend és a ma-
gyar külpolitika

Keleti vezetők a
Karmelitában

Tanítható-e a
demokrácia?

A Kárpátok
Prigozsinja?

Megjelent a Méltányosság Politikaelemző Központ új közéleti magazinjának első száma, melyben bemutatjuk, mit tehetnek a filmek a demokrácia érdekében.

